

ПОВЕРНЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ П. Я. СТЕБНИЦЬКОГО ДО КОЛЕКТИВНОЇ СВІДОМОСТІ ТА ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ

Степченко О. П. Архівна спадщина П. Я. Стебницького у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Каталог [Текст] / Ольга Степченко; Інститут рукопису; Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. — К., 2014. — 464 с. : іл.

Нова ґрунтовна праця завідуючої Відділом фондів рукописної спадщини Інституту рукопису Ольги Петрівни Степченко, до якої нам хотілося б привернути увагу фахівців, присвячена документальній спадщині видатного громадського, політичного та культурного діяча Петра Януарійовича Стебницького (25.11.1862, с. Гореничі Київського повіту Київської губ. — 14.03.1923, Київ), котрий належав до славної когорти доби модерного націєтворення. Його діяльність, як свідчать описи фондів і оприлюднені фотокопії документів, була різноманітною та продуктивною. Математик за фахом, громадський діяч за покликанням, публіцист, белетрист, перекладач, видавець. У громадсько-політичній площині — один із керівників Петербурзької громади Загальної безпартійної демократичної української організації (1897–1904 рр.), реформованої в Українську Демократично-Радикальну партію (1905–08 рр.), згодом — провідний діяч Товариства українських поступовців (1908 — березень 1917 рр.) / Союзу українських соціалістів-федералістів (березень — червень 1917р.) та Української партії соціалістів-федералістів (червень 1917–1920 рр.). У дореволюційний — багаторічний керівник і невтомний працівник «Благодійного товариства видання загальнокорисних і дешевих книг» у Санкт-Петербурзі, у 1918–1920-х рр. — фундатор Всеукраїнської Академії наук та Національної (Всенародної) бібліотеки України.

На перший погляд особа П. Я. Стебницького є типовою постаттю «людини другого плану» в історії, не зафіксованою «крупним планом» на тлі бурхливих подій початку ХХ ст., відстороненою більш амбітними сучасниками, які свідомо прагнули першості, слави та визнання в царині громадсько-політичного та культурного життя. «Повернення» інтелектуальної спадщини П. Я. Стебницького до колективної свідомості та історичної пам'яті сучасної української

спільноти відбулося нещодавно, але досить стрімко, головним чином завдяки публікації у 2008–2009 рр. у київському видавництві «Темпора» його листування із Євгеном Харлампійовичем Чикаленком [1] та збірки вибраних праць. То було справжнє «відкриття» для широкого загалу П. Я. Стебницького як публіциста і політичного аналітика. У 2011 р. з'явилося ще одне видання епістолярію П. Я. Стебницького, упорядковане доцентом Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Г. Сковороди Інною Демуз. Оприлюднено також його листування з С. О. Єфремовим, Б. Д. Грінченком, В. М. Доманицьким, із чернігівським адвокатом Іллею Шрагом. У 2013 р. за результатами ювілейного «круглого столу» в Інституті української археографії та джерелознавства НАН України [2] побачила світ колективна монографія «Петро Стебницький в українському національному житті», котра отримала схвальні відгуки фахівців [3].

Як відомо, науково-інформаційна діяльність ІР НБУВ пов'язана із створенням національного археографічного реєстру рукописних колекцій і зібрань України. Рецензована праця, підготована О. П. Степченко, цілком відповідає цим масштабним концептуальним і практичним проектам. Дослідниця провела трудомістку цінну роботу, підготувавши ґрунтовний анований академічний каталог архівної спадщини П. Я. Стебницького, яка зберігається в Інституті рукопису НБУВ (ІР НБУВ)¹.

У вступній статті «Місце Петра Стебницького в українському національно-патріотичному просторі крізь призму архівних документів» (с. 5–35) автор з'ясувала основні віхи життя та діяльності свого героя, зазначивши, що «знайомство з його документами свідчить про те, що вивчення цієї особистості ще не сягло своєї глибини і має значний джерельний потенціал, а тому існують і подальші перспективи для всебічного висвітлення життєвого та творчого шляху П. Я. Стебницького, реконструкції його психологічного пор-

¹ Слід зазначити, що автор-упорядник неодноразово зверталася до постаті Петра Стебницького в своїх попередніх розвідках: *Степченко О.* Епістолярій П. Стебницького та Б. Грінченка з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як джерело з вивчення національної видавничої справи в Україні // *Рукописна та книжкова спадщина України: археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів.* – К., 2010. – Вип. 14. – С. 294–305; *Концепція книжкового фонду україніки П. Я. Стебницького / Л. А. Дубровіна, О. П. Степченко // Там само.* – К., 2003. – Вип. 8. – С. 273–283; *Листування П. Я. Стебницького з С. О. Єфремовим як джерело з історії просвітництва в Україні початку ХХ ст. / Н. М. Зубкова, О. П. Степченко // Там само.* – К., 2005. – Вип. 10. – С. 366–375; К., 2007. – Вип. 12. – С. 310–322; К., 2009. – Вип. 13. – С. 396–419.

третю в аспекті української просопографії» (с. 8). О. П. Степченко також детально висвітлила принципи систематизації та описування документів із архівів ІР НБУВ, що стосуються життєдіяльності головного героя (с. 24–35). Це, зокрема, такі базові постулати сучасної археографії, як систематизація документів за видами та розташування всередині розділів за хронологічним принципом. Умовно датовані, недатовані та частково атрибутовані документи було розміщено в кінці розділів.

Автор-упорядник зазначає, що основою комплексу є документи особового фонду П. Я. Стебницького (ф. 244), що надійшов до ІР НБУВ 21 листопада 1934 р. та нараховує 687 одиниць зберігання. Залучені були також документи, що стосуються постаті головного героя, які містяться в фондах його сподвижників та друзів, установ і організацій, де працював П. Я. Стебницький, матеріали з відділів «Літературні матеріали» (ф. 1), «Історичні документи» (ф. II), «Листування» (ф. III), а також архіву ВУАН (ф. X). Як зазначає упорядник, «... виокремлення архівної спадщини відбувалося шляхом ретельного перегляду фондів НБУВ, що зазначено в легендах до кожного окремого документа, який має шифр Інституту рукопису» (с. 24). Кожен документ переглядався *de visu*. У заголовку та примітках подано інформацію про зміст документа та згадувані в ньому імена, вказується дата створення документа; в разі, коли документи є недатованими, в квадратних дужках наводиться ймовірна дата складання документа. Зміст документів анотовано (подано відомості про обсяг, мову, вид документа, його оригінальність, наявність додатків). У примітках подані відомості щодо додаткової інформації того чи іншого документа (наявність приписок, бланків, підписів і розписів). У листуванні вказана наявність конвертів. Усього атрибутовано й описано 2 049 документів.

Основна частина книги містить чотири розділи. Розділ 1 представляє наукову та творчу спадщину П. Я. Стебницького та містить описи документів, які вичерпно характеризують такі грані його таланту як публіцистика та літературна праця. Ці матеріали висвітлюють: українське питання; специфіку та досягнення українського національного руху; питання економічно-статистичного характеру; розгортання просвітницького руху та видавничої діяльності тощо. Розділ 2 — комплекс біографічних матеріалів — містить документи мемуарного характеру: щоденникові записи, особисті нотатки, автобіографічні довідки, формулярні списки тощо. Вони розкривають конкретні віхи життя П. Я. Стебницького, його державо-творчу та громадську діяльність, певні аспекти особистого життя.

У розділі 3 — «Листування» — систематизовано всю епістолярну спадщину П. Я. Стебницького: подано й офіційне, й приватне листування, яке дає змогу дізнатися більше про нього як особистість, розкрити його багатогранну діяльність. Виокремлено листи П. Я. Стебницького та листи до нього. Четвертий розділ містить опис документів із громадсько-політичного, культурного та освітнього життя України кінця XIX – 20-х рр. XX ст., що тим чи іншим чином є дотичними до висвітлення особистості діяча.

Книга містить також об'ємний додаток — фотокопії документів (с. 389–442). Зацікавлений читач може ознайомитися із випискою з метричної книги Київської духовної консисторії 1872 р., автографом автобіографії Стебницького 1919 р., службовим посвідченням Стебницького 1915 р., посвідченням про українське громадянство діяча, виданим у 1917 р., автографами віршів, публіцистичних статей, перекладів Петра Януарійовича.

Представлене наукове видання є, безперечно, помітним внеском у стебницькіану (саме цей термін неодноразово використовує О. П. Степченко в своїй праці). Воно покликане полегшити роботу дослідників (істориків, політологів, культурологів, архівістів, літературознавців, фахівців із соціальних комунікацій) із великим обсягом архівного матеріалу, послугувати, так би мовити, своєрідною «ниткою Аріадни», допомогти раціонально організувати свою працю, можливо, провести певне статистичне узагальнення творчого доробку Стебницького. Привертає увагу читача також оригінальне естетичне оформлення видання (дизайн обкладинки належить О. М. Гальченко). Ошатний том піщаного кольору з портретом головного героя та криваво-червоною, схожою на квітку макового цвіту, печаткою, безперечно, прикрасить книжкову полицю бібліофілів.

На жаль, досить скромним, як для такого солідного та корисного видання, є наклад у 300 прим., але, сподіваємося, що невдовзі ця праця буде удоступнена на сайті НБУВ серед інших електронних інформаційних ресурсів, наданих бібліотекою.

Підсумовуючи, маємо наголосити, що репрезентоване видання вперше комплексним чином консолідує та систематизує інформацію щодо архівної спадщини П. Я. Стебницького у фондах ІР НБУВ. Залучені до каталогу документи особового фонду П. Я. Стебницького, а також папери, розпорошені по інших архівних фондах Інституту, є унікальною джерельною базою для вивчення особи цього визначного українця та його багатогранної діяльності. Здійснене О. П. Степченко анотоване археографічне

опрацювання архівної спадщини П. Я. Стебницького дає змогу залучити до інформаційного простору нові імена та факти про осіб «першого» та «другого» планів у мінливій панoramі «українського довгого дев'ятнадцятого століття».

Наприкінці зазначимо, що майже неможливо створити вичерпну характеристику таких глибоких і потайних натур, емоційно розвинених, неамбітних особистостей високого розумового потенціалу, як Петро Стебницький. Щось завжди залишатиметься за межами розуміння, щось сховається «за кадром»... Але саме тому невпинна наукова робота над досягненням інтелектуального спадку й практичним доробком цієї знакової постаті українського світу на межі століть повинна продовжуватися. І в цьому сенсі виконанні О. П. Степченко на фахово бездоганному рівні систематизація й аналіз архівних матеріалів стануть у пригоді подальшим поколінням дослідників.

1. Євген Чикаленко і Петро Стебницький. Листування: 1901–1922 роки [Текст] / уклад. : Н. І. Миронець, І. М. Старовойтенко, О. П. Степченко ; вступ. ст. Н. Миронець, І. Старовойтенко ; наук. ред. І. Гирич ; НАН України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К. : Темпора, 2008. – 628 с.
2. Круглий стіл на тему: «Петро Януарійович Стебницький: український громадсько-культурний діяч, видавець, публіцист, благодійник (до 150-річчя від дня народження) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://undiasd.archives.gov.ua/doc/konferenciji/2012_11_27_prog.pdf. – Назва з екрану.
3. Демченко Т. П., Іваницька С. Г., Єрмашов Т. В. Петро Стебницький — «лицар нездоланий» в історіографічних рефлексіях сьогодення [Рец.] : Петро Стебницький в українському національному житті (до 150-річчя від дня народження). – К., 2013. – 249 с. [Текст] // Наук. праці істор. ф-ту Запорізь. нац. ун-ту. – 2014. – Вип. XXXVIII. – С. 275–279.

*Іваницька С. Г.,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Запорізького інституту економіки та
інформаційних технологій
(м. Запоріжжя).*